

“Şaiq nümunə məktəbi” necə yarandı

Kamal TALIBZADƏ
Akademik

Azərbaycanın ədəbi-ictimai fikir tarixində maarif və mədəniyyət xadimi, şair nasir, darmaturq, ədəbiyyatşünas, tənqidçi, tərcüməçi kimi tanınan Abdulla Şaiq Talibzadə əvəzsiz şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Yüz ilə yaxındır ki, onun haqqında saysız-hesabsız kitablar, məqalələr, xatirələr, elmi və bədii əsərlər yazmış, nəşr olunmuşdur. “Şaiq Nümunə Məktəbi”nin şagird və müəllimləri ədibin ədəbi-pedaqoji fəaliyyətinin 20 illiyinə həsr olunmuş təntənəli gecə keçirmiş və bir gecənin məhsulunu ayrıca kitab halında nəşr etmişdilər. “Şaiq Nümunə Məktəbi” adı bu tədris ocağına rəsmən, xüsusi qərar ilə verilmişdi. Bircə bunu demək kifayətdir ki, 1918-ci ildə Cümhuriyyət dövrünün azadlıq ruhu ilə çırpınan Azərbaycanda “Şaiq Nümunə Məktəbi”nin əsası qoyulmuşdu, milli təhsilimizdə Abdulla Şaiqin adı ilə bağlı bir dönüş, bir yenilik yaranmışdı.

Bu məktəbin, onu yaradan müəllimin-vətəndaşın da əsl qiymətini onlar vermişdilər.

“Şaiq Nümunə Məktəbi” necə yaranmışdı? Bütünvarlığı ilə gəncliyə bağlı olan gənc Şaiq rus şovinist məmurları və müəllimləri ilə mübarizə apara-apara bu türkdilli təlim-tədris ocağını yaratmışdı. Ədib nəğil edirdi ki, 1918-ci ildə, Azərbaycan Cümhuriyyəti yarandığı dövrdə dərs dediyi Bakı realni məktəbində rəhbəri, mürəbbisi

olduğu öz sinfini milliləşdirmişdi: yəni bütün fənləri həmişə rus dilində keçilən sinifdə dərslərin türk dilində tədris edilməsinə nail olmuşdu. Bu tədbir o zaman çox böyük zəhmətin, vətəndaş qeyrətinin hesabına başa gəlmişdi. Nəzərə almaq lazımdır ki, “Şaiq Nümunə Məktəbi” o dövrdə milliləşdirilmiş ilk Azərbaycan məktəbi idi. Şagirdlər və onların valideynləri ilə bir-bir, ayrılıqda görüşərək, danışaraq Şaiq onlardan övladlarının türk dilində oxumağa razılıqlarını almışdı. Bu o dövr idi ki, bütün ölkədə, idarələrdə işlər rus dilində aparılırdı və rusdilli məmurların hökmranlıq etdiyi bir vaxtda bu arzunu həyata keçirmək son dərəcə çətin, ağır idi. Ancaq gənc Şaiq nüfuzu və ardıcıl, fasiləsiz əməyi sahəsində rəhbəri olduğu sinfi türkləşdirməyə – milliləşdirməyə nail olmuşdu, bununla Azərbaycanda ilk orta milli təhsilin əsasını qoymuşdu. Bu Azərbaycan orta təhsilində böyük inqilab idi. Məhz bu təhsil mərkəzinin əsasında “Şaiq Nümunə Məktəbi” yaranmışdı.

Şaiq gecəsində “Nümunə Məktəbi” haqqında xatirə söyləyən, onun milli mövqeyini qiymətləndirən tələbələrin, demək olar ki, hamısı Şaiqin 1918-ci ildə milliləşdirdiyi sinfin şagirdləri idi, ətrafında toplanan türkcü, azərbaycanlı müəllimlər idi. Bu şagird və müəllimlər Şaiqin özünün müəllimliyi, təhsil-tədris

sahəsindəki xidmətlərinin şahidi olmuşdular, çar Rusiyasının məmurları və rusdilli müəllimləri ilə necə ardıcıl mübarizə aparmasını əyani şəkildə müşahidə etmişdilər.

“Nümunə məktəbi” şagirdlərinin xüsusi seçilən geyimləri, döş nişanları, çiyinlərinə taxılmış xüsusi paqonları vardı. Məktəbi bitirəndə şagirdlərə şəhadətnamə verilir. Bütün bu sadalanan əşya və sənədlər hazırda Abdulla Şaiq Mənzil Muzeyinin fondunda toplanmış və orada mühafizə olunmaqdadır.

Abdulla Şaiq məqalələrindən birində yazırdı: “Mən yazıçılığımın çox müəllimliyəm ilə iftixar edirəm”. Abdulla Şaiq sözün əsl mənasında müəllim idi, başqa sözlə, böyük hərflə yazılan İNSAN idi, böyük Müəllim, böyük İnsan kimi

də tələbələrinin, müəllim dostlarının yaddaşında həkk olunub qalmışdı. Gələcəkdə böyük şəxsiyyətlər kimi yüksəlmiş, ictimai həyatımızın, elmimizin, ədəbiyyatımızın müxtəlif sahələrində layiqli mövqelərə sahib olmuş bu ziyalıların hələ cavan yaşlarında öz müəllimləri haqqında dedikləri sözlər, fikirlər buna birer nümunədir:

Mikayıl Rzaquluzadə – “Ədəbiyyatçılar nə yaparlar” – deyənlərdən “Şaiq nə yapdı?” – soracaqım.

– Şaiq yazılarını adi qələmlə kağızlara yazmamış, qüdrətli bir əllə qələblərə yazmışdır. 1923.

İsmayıl Hikmət – “Bəncə Şaiq nümunədir mələkə” 1923

Qafur Əfəndizadə Qantəmir – “Abdulla Şaiqin varlığında əhəmiyyəti layiqilə idrak edə bilmək üçün bircə dəqiqlik yoxluğunu düşünməli”. 1923.

Rəmzi Yüzbaşov – “Yazıq Şaiqləri olmaları”. 1923.

Hüseyn Cavid – “Şaiq kimdir? Əvət hər kəscə o, çalışqan təcübəli bir müəllim, həssas nazik bir şair, mehriban və səmimi bir insandır. Fəqət, mənə o bir heçdir ki, gözə çarpan bir çox yaldızlı varlıqlardan daha böyük, daha möhtərəmdir”. 1923.

Atababa Musaxanlı – “Şaiqin bütün şəxsiyyətini təsvir və təcəssüm üçün özünə iki nöqtədən yaxınlaşmaq vacibdir: ” Şaiq – Şair! Şaiq – Müəllim”. 1923.

Oxuculara təqdim olunan bu kitab 1923-cü ildə Abdulla Şaiqin ədəbi-pedaqoji fəaliyyətinin 20-ci ildönümünə həsr olunmuş xatirə gecəsinin materialları əsasında kitabça şəklində nəşr olunmuşdu.

Yubiley 1923-cü ilin soyuq dekabr ayına təsadüf etmişdi. Şaiqin tələbələri gül-çiçəklə Verxni-Naqorni 19-da (indiki Abdulla Şaiq küçəsi 21 “Abdulla Şaiq Mənzil Muzeyi”nin binasında) yerləşən mənzilinə gələrək yubileyi alqışlamış, sonra əlləri

üstünə alaraq Azərbaycan Ali Pedaqoji İnstitutunun (İndiki Dövlət İqtisadiyyat Universitetinin) akt salonunda toplaşan, onu təlaşla gözləyən toplantı iştirakçılarının hüzuruna gətirmişdilər.

Salon ağzına qədər dövrün məşhur, nüfuzlu maarif, mədəniyyət xadimləri ilə dolmuşdu. Tələbələr öz kiçik cüssəli, arıq bəstəboy müəllimlərini yuxarı atıb-tutanda məclisin başçısı maarif komissarı məşhur elm-mədəniyyət xadimi Mustafa Quliyev yubilyarın ayaqqabısının köhnə olduğuna diqqət yetirmişdi. Belə ki, nazir xatirə gecəsinin səhəri tezdən şəxsi sürücüsünü Şaiqin mənzilinə yollayıb o vaxtlar Leninqradda hazırlanan, həm də dəbdə olan qəhvəyi rəngli “skoroxod” firmalı tuflı də göndərməyi unutmamışdı. Bu hadisəni atam sonralar arabir xatırlayırdı. Çünki hədiyyə çox yerinə düşmüşdü.

Yubiley təntənəsi xətasız da keçməmişdi. Məclisin qızgın yerində elektrik xəttində pozğunluq yaranmış, işıqlar sönmüşdü. Ancaq bu xəta öz müəllimlərini təbrik üçün yığılmış tələbələrin, yubiley iştirakçılarının əhvalını pozmadı. Tələbələr

bir anda binanın arxa tərəfində yerləşən İcərişəhərimizin evlərinə axışib mənzillərdən onlara otuzluq neft lampaları topladılar, çox çəkmədi ki, akt-salonu əvəlkindən də çıraqban oldu...

Bu sətirləri yazarkən, ürəyimdən bir arzu keçdi: Nə yaxşı olardı, Dövlət İqtisadiyyat Universitetinin birinci mərtəbəsində “Abdulla Şaiq Nümunə Məktəbi” 1918-1927-ci illərdə buraya yerləşmişdir” lövhəsi vurulardı.

Yeri gəlmişkən deyim ki, yubilyara xeyli üstü ərəb əlifbası ilə yazılmış gümüş albomlar, ev əşyaları, əmələ fakültəsinin tələbələrinin işləri, xatirə əşyaları verilmişdi. Onların bir hissəsi bu gün də muzeylərimizdə mühafizə olunur, qorunur. Ədibin adını daşıyan “Abdulla Şaiqin Mənzil Muzeyi”ndə də xeyli xatirə əşyaları toplanmışdır. Kim ki, Abdulla Şaiqin şəxsi həyatı, valideynləri və nəslı, nəsil şəcərəsi, atası, anası, qardaşı, bacısı və həyat yoldaşı Şahzadə xanımla, onların nəslı və həyatları ilə, Şaiqin şəxsi güzəranı ilə tanış olmaq istəyirsə, buyursun “Abdulla Şaiqin Mənzil Muzeyi”nə gəlsin.

Şaiq məfkurə baxımından tamamən milliyətçi, türkçü, hətta turançı bir münəvvərdir. Sovet hökumətinin ilk sənələrində qələmə almış bulduğu mütəəddid dərs kitablarından belə bu türkçülüğü və turançılığı gözə çarpmaqdadır.

Şaiqi Şaiq yapan Axund Yusifdir. Ağabəyisinə qarşı dərin sevgisi bulunan Şaiq məfkurə xəzinəsini ondan irs almışdı. Axund Yusifin türkçülüğündə və turançılığında isə kimsənin şübhəsi olmasa gərəkdir.

ƏBDÜL VAHAB YURDSEVƏR

**“Abdulla Şaiq vefat etdi” məqaləsindən.
“Azərbaycan”, Ankara 1959, sayı 4-5**